ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

Франческо ПЕТРАРКА

ДО НАЩАДКІВ МОЄ ПОСЛАННЯ

▪

ТАЄМНИЦЯ МОГО ЗЦІЛЕННЯ, або КНИГА БЕСІД ПРО БАЙДУЖІСТЬ ДО МИРСЬКОГО (СПОВІДЬ)

2-ге видання, виправлене

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2026

ДО НАЩАДКІВ МОЄ ПОСЛАННЯ

[1] Можливо, тобі випало про мене почути, попри малоймовірність того, щоб негучне й незрозуміле ім'я досягло віддалених місць і часів. Тож, либонь, закортить тобі дізнатися, що за чоловік я був і заради чого творились мої праці — ті, яких слава протривала до твоєї доби, або й ті, від яких сама тільки назва збереглася.

[2] Проте судження людські щодо першого різнитимуться: частенько поговір народжується не з істини, а з красного слівця; і ні хвала, ні осуд меж не знають. Був я одним з отари простих смертних, такий самий чолов'яга, як ви, походження ні надто високого, ні низького, але — як Август про себе сказав[1] — з родини стародавнього кореня. Вдачу, від природи, мав я приязну і скромну настільки, наскільки спромігся уникнути причепливого впливу звичаїв.

[3] Юність мене баламутила, молодість знаджувала, старість, навпаки, виправила мене, показавши наочно правдивість істини, яку ще задовго до того вичитав у мудрих: молоді роки і любострастя — то суцільна марнота. Чи, сказати б, напоумив мене сам Творець Віку й Віковічності, який часом дозволяє смертним у нікчемній їхній гордині збитися з путі істинної, щоб, принаймні згодом, усвідомивши скоєні гріхи, вони пізнали себе.

[4] Замолоду тіло я мав не стільки кремезне, скільки вправне. А зовнішність моя не стільки відзначалася винятковою вродою, скільки приваблювала юнацькою свіжістю: чиста, ледь смаглява шкіра, живі очі, що до старості зберігали відмінну гостроту зору — аж, доволі несподівано, на сьомому десятку я таки змушений був, усупереч власному бажанню, призвичаюватись до окулярів[2]. Завше цілком здорове, тіло моє на старості взяли в облогу звичайні для літнього віку недуги.

[5] Багатством я завжди нехтував: не стільки з відрази до самого багатства, скільки з відрази до клопотів, його неодмінних супутників. Ані не мав я потреби в ньому, щоб тішити себе розкішними стравами, бо, харчуючись скромно і простою їжею, жив ліпше за всіх послідовників Апіція[3], з їхніми вишуканими трапезами.

[6] Бенкети, як їх заведено називати і які насправді є ворожими скромності і добрим звичаям пиятиками, мене ніколи не приваблювали. Обтяжливою і марною справою видавалось мені скликати заради

цього товариство, а надто ж — самому приставати на такі запрошення. Інша річ — застілля зі щирими друзями, несподіваний прихід яких завжди спричиняв мені невимовне задоволення, оскільки без співтрапезника я не дуже охоче навіть сідав до столу. Так само не любив я надмірної пишності, не тільки за її вадливість і несумісність зі смиренням, а ще й тому, що вона обтяжлива і ворожа спокою.

[7] Замолоду знемагав я від пристрасного, але єдиного і шляхетного кохання, і страждав би від нього й донині, якби жорстока, але розсудлива смерть не згасила його й без того примерхлий жар. Хотів би я сказати, буцімто чужий мені був плотський потяг, але, сказавши так, збрехав би. Натомість скажу впевнено: хоча пал юних бажань і чуттєвість мене схиляли до хоті, в душі я завжди проклинав її[4].

[8] Зрештою, наближаючись до сорокалітнього віку, ще маючи в собі доволі чоловічої снаги, я не тільки цілковито відпав від соромітної цієї справи, але і від усякого спогаду про неї, так, наче я зроду й не дивився на жінок. Маючи цю обставину за одну з найщасливіших для себе, дякую Богові, що визволив мене, іще при доброму здоров'ї та при силі, від завжди ненависного мені рабського служіння. Відтак, переходжу до інших речей.

[9] Зверхність відзначав я в інших, та аж ніяк не у себе; якби в чому я був малий, судження про себе мав іще скромніше. Мій гнів, траплялося, шкодив мені самому, але ніколи іншим. Впевнено стверджую, — бо знаю, що кажу правду, — попри надзвичайну чут-

ливість до всякої кривди, я забував особисті образи так само міцно, як пам'ятав благодіяння. Найпожадливіше прагнув я шляхетної дружби і плекав її найвірніше. Але мука старості полягає в тому, щоб повсякчас оплакувати смерть близьких[5].

[10] Князі й королі обдаровували мене прихильністю, а вельможі — дружбою, гідною заздрощів. Однак від багатьох з їх числа, щиро мною шанованих, я віддалився: настільки сильною була моя природжена волелюбність, що я всіма силами уникав тих, чиє бодай саме ім'я видавалося мені супротивним свободі. Найславетніші владарі моєї доби виявляли до мене приязнь і турботу, а чому — не відаю; про це їм судити. А що деякі з них ставились до мене більш невимушено, ніж я до них, то високе становище їхнє не завдавало мені жодної докуки, а самі тільки вигоди[6].

[11] Обдарований розумом радше розсудливим, ніж проникливим, я охочіше засвоював дисципліни спасенного і благого спрямування, а переважно схильний був до моральної філософії, а також до поезії, до якої з плином часу охолов, захопившись Священним Писанням, в якому знайшов приховане блаженство, раніше нехтуване мною, а поезія відтак залишилася для мене тільки засобом красномовства. Та з найбільшим завзяттям брався я до вивчення давнини, бо часи, в які випало мені жити, не до вподоби мені були, і якби не відданість моя тим, кого любив, то волів би я радше бути народженим у будь-яку іншу добу; отож, щоб забути свої часи, душею завжди тягнувся до минувшини. Через це я зачитувався твора-

ми істориків, хоча мене й бентежили розбіжності в них, що спричиняють сумніви, які я долав, керуючись більшою ймовірністю викладеного або ж більшою авторитетністю викладу як такого.

[12] Мова моя була, як стверджували, ясна і переконлива; хоч мені вона видавалася слабкою і туманною. Зрештою, у повсякденних розмовах з друзями та знайомими я ніколи не дбав про красномовство, і, по щирості, мені дивно, що кесар Август виявляв у цьому педантизм. Але в разі, коли я відчував, що суть справи, або конкретне місце, або співрозмовники потребують іншого ставлення, я докладав зусиль, щоб домогтись виразності; а чи справляв належне враження, про те судити тим, перед ким тримав слово. Також гідно прожите життя я ставив вище за красне слово, бо марною є слава, зажита самою пишномовністю.

[13] Я походив з родини чесних флорентійців, скромного достатку, чи — як сказати вже по правді — майже нужденних, вигнаних з вітчизни, через що й народився в Ареццо, на світанку в понеділок першого серпня в рік 1304-й від народження Христа.

[14] Відтак, почасти за велінням долі, почасти за моєю власною волею, моє життя дотеперішнє розподілилось у такий спосіб: перший рік свого життя, не до кінця, я згаяв у Ареццо, де природа привела мене на світ, наступні шість років в Інчізі, у батьковому маєтку, заледве у чотирнадцяти милях від Флоренції[7]. По поверненні моєї матері з вигнання восьмий рік я згаяв у Пізі, а дев'ятий і подальші — у Заальпійській Гал-

лії, на лівому березі Рони, в місті, що зветься Авіньйон, де римський первосвященик Церкву Христову тримає — і тривалий уже час тримає — у ганебному вигнанні, хоч трохи років тому Урбан V начебто намірявся повернути її на законне місце[8].

[15] Задум цей його, як відомо, звівся на ніщо, та мені особливо прикро, що папа ще за життя не розкаявся у цій добрій справі. Проживи він трішечки довше[9], він, неодмінно дізнався б, якої я думки про його від'їзд. Я вже тримав у руці перо, коли він раптово полишив свій славний намір, а разом з ним також і життя. Нещасний! Наскільки щасливішою була б його смерть перед вівтарем Петра і у власному домі! Оскільки якби його наступники залишилися в Римі, то йому належав би почин благої справи, а якби вони пішли відти, його заслуга представлялась би тим блискучішою, що наочніше бачилась би їхня провина. Втім, дальші мої нарікання тут недоречні.

[16] Отже, там, на вітряних берегах річки, минало моє дитинство під наглядом батьків, а згодом і вся юність під владою моєї суєтності. Не без тривалих від'їздів, бо за цей час я повних чотири роки мешкав у Карпантра, невеличкому містечку, найближчому зі сходу до Авіньйона; і в тих двох містах я засвоїв підвалини граматики, діалектики і риторики, наскільки дозволяв мій вік або, точніше, наскільки заведено викладати у школах: тобі судити, любий читачу, чи ґрунтовними є такі знання.

[17] Звідти перебрався я у Монпельє, де чотири роки вивчав закони, а потому поїхав до Болоньї, де,

зокрема, упродовж трьох років прослухав повний курс цивільного права: попри юний вік, мені передрікали великі успіхи в разі, якби я далі простував цією стежкою. Натомість я, щойно звільнився від батькової опіки, ці заняття геть покинув. Не тому, що мені не до вподоби влада закону, безперечно сповненого римської давнини, так мені милої, а тому, що ницість людська спотворює його в застосуванні. Прикро було мені заглиблюватися у вивчення того, з чого безчесно користуватися я не бажав, а чесно застосувати не міг би, а якби й спромігся, чистота моя сприймалась би як надмірна простодушність.

[18] Отож, двадцятидволітнім я повернувся додому. Домівкою тут називаю наше авіньйонське вигнання, в якому перебував з дитинства: звичне набирає силу притаманного. Там я зробився знаною особою, і можновладці почали шукати моєї дружби: сьогодні я й сам, щиро кажучи, не знаю, з якого дива, але тоді, з юнацькою самовпевненістю, вважав себе цілковито гідним такої шани.

[19] Найбільше горнули мене до себе славні й шляхетні Колонна — послідовні члени й, сказати б, окраса Римської курії. Вони дбали про мене і виявляли до мене таку шану, на яку хтозна чи навіть тепер заслуговую, а тоді й поготів. Зокрема, славетний і незрівнянний Джакомо Колонна, на той час єпископ Ломбезький, рівного якому я не зустрічав і навряд чи коли знов зустріну, запросив мене в Гасконь, де у передгір'ї Піренеїв, у чарівному товаристві господаря і його наближених, згаяв я літо в такому неземному

блаженстві, що донині солодко зітхаю, згадуючи ті місяці[10].

[20] По поверненні звідти я мешкав багато років у його брата, кардинала Джованні Колонни, що ставився до мене не як повелитель, а як отець, чи радше навіть як улюблений брат, тому й почувався я у нього так, наче в рідному домі.

[21] На той час охопила мене юнацька жага об'їздити Францію та Германію, і хоча я вигадував інші, вагомі приводи на виправдання своїх подорожей в очах моїх покровителів, справжня причина полягала в пристрасному потязі до пізнання всього нового. У тих подорожах я найперше відвідав Париж, і мені надзвичайно цікаво було з'ясовувати, що розповідають правдиво про це місто, а що є вимислом.

[22] Повернувшись звідти, я вирушив у Рим, побачити який мріяв з дитинства, і там заприязнився з великодушним Стефано Колонною, главою згаданої родини, рівного будь-кому з мужів минувшини, і так йому припав я до серця, що він не робив різниці між мною та своїми синами. І як любов і щира його прихильність до мене залишалися незмінними до кінця його днів, так моя любов до цієї виняткової людини живе в моєму серці донині і не згасне, аж доки я сам згасну.

[23] По поверненні, не здатний надалі витримувати притаманну душі моїй відразу до такого міста, як Авіньйон, настільки ж мерзенного, наскільки бундючного, став я шукати тихої пристані і знайшов невеличку, але чарівну і затишну долину, що зветься

Замкненою[11], в п'ятнадцяти милях від Авіньйона, де виноситься джерело Сорґа, король усіх джерел. Привабленій красою цього місця, я перебрався туди з милими моєму серцю книжками, коли мені вже минуло тридцять чотири роки.

[24] Моя розповідь затягнулась би надміру, якби став я послідовно змальовувати, що я робив там рік по року. Тож ось підсумок: там були написані, або розпочаті, або замислені майже всі мої твори; а їх так багато, що деякі з них ще й досі не дають мені спокою. Бо й дух мій, так само як тіло, відзначався радше удатністю, ніж могуттям; тому чимало творів, які у задумі видавалися мені легкими, а у виконанні виявлялись важкими, я полишив.

[25] Самий вигляд тутешніх місць схиляв до складання пастуших еколог «Буколічні пісні», а також до написання «Самітницького життя» у двох книгах, що я присвятив Філіпові[12], чоловікові завжди великому, хоч і був він на той час малим єпископом Кавальйонським, а не високим кардиналом-єпископом Сабинським. Він єдиний з усіх моїх давніх друзів ще живий, і який любив і любить мене не як єпископ, подібно до Августинового Амвросія[13], а як брат.

[26] Якось, блукаючи горами, в п'ятницю Святого тижня, мені спало на думку написати велику героїчну поему про старшого Сципіона Африканського, чиє ім'я було мені миле від самого дитинства. Поема ця, яку, відповідно до її теми, я назвав «Африка», багатьом, на моє щастя, полюбилася ще до того, як стала широковідомою; однак незабаром я

мусив перервати роботу над нею через численні інші клопоти.

[27] Тим часом як провадив неквапливе життя в тих краях — неймовірна річ! — отримав я одного й того самого дня два листи: від Римського міського сенату й від наукового справникаря Паризького університету, які запрошували мене, один у Рим, інший у Париж на почесне вшанування мене як поета. Зважаючи скоріше на сторонні, аніж на власні судження про свої здобутки, в юнацькому марнославстві, я вважав себе гідним того, чого гідним визнали мене шановані мужі, тож вагався тільки певний час, кому віддати перевагу. Через що, листом, я попросив поради у вище згадуваного кардинала Джованні Колонни, який мешкав так близько, що, написавши йому надвечір, я міг отримати відповідь уже назавтра до третьої пополудні.

[28] Прислухавшись до думки свого порадника, я рішуче схилився на користь Рима; збереглися також два мої листи до кардинала, в яких питаю, а тоді — пристаю на його напучення. Відтак я вирушив у путь, та хоча моя молодість навіювала мені поблажливість до себе, соромно було б надміру покладатись тільки на власну самооцінку або на оцінки шанувальників, які запрошували мене і які, поза сумнівом, не робили б цього, якби не вважали мене гідним пропонованих почестей.

[29] Тому я вирішив спершу відвідати Неаполь і поїхав до великого короля і філософа Роберта, славного не стільки своїм царюванням, скільки вченістю,

щоб він, єдиний між суверенами нашої доби друг наук і чесноти, висловив свою думку щодо мене. Поцінування і прийом, що я у нього знайшов, донині дивують мене, та й тебе, читачу, напевне здивували б, коли б ти таке побачив.

[30] Почувши про мету мого приїзду, він був потішений надзвичайно, почасти довірою молодої людини, почасти, можливо, шанобою, якої додав я до слави цього чоловіка, з усіх смертних його єдиного обравши собі гідним суддею. Що тут можна додати?

[31] Після численних наших бесід на різні теми я представив йому свою «Африку», яка привела його у такий захват, що він, як високої нагороди, вимагав, щоб я присвятив цю поему йому, в чім я, звісна річ, не міг та й не хотів йому відмовити. По чому він, нарешті, призначив на певний день те, заради чого я приїхав, і протримав мене з полудня аж до вечора. Та оскільки предмет обговорення дедалі розширювався, цього часу видалось обмаль, тож випробування моє протривало іще два дні. Отак три дні він досліджував моє невігластво, а на третій день визнав мене гідним лаврового вінка.

[32] Він настійливо пропонував мені церемонію увінчання в Неаполі і всяк намагався схилити мене до згоди. Але моя любов до Рима взяла гору, попри вельможні наполягання. Відтак, зауваживши мою непохитну рішучість, король дав мені листа і надіслав звістку до Римського сенату, в якій висловив схвальну думку про мене. Тоді ця королівська оцінка збігалася як з моєю власною, так само з оцінкою багатьох

ЗМІСТ

Таємниця його недуги. *Володимир Чайковський* 3

ДО НАЩАДКІВ МОЄ ПОСЛАННЯ 37

ТАЄМНИЦЯ МОГО ЗЦІЛЕННЯ, або
КНИГА БЕСІД ПРО БАЙДУЖІСТЬ ДО МИРСЬКОГО
(Сповідь) 53

Примітки. *Володимир Чайковський* 237